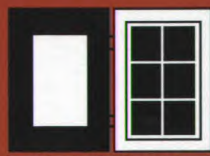

TWICKELBLAD

2
2005

THE MANUMMER
KJAAR VAN HET
KASTEEL

SPAAR TWICKEL

www.twickel.nl

TWICKELBLAD

Een gezamenlijke uitgave van:
Stichting Twickel en de
Vereniging Vrienden van Twickel.

Het Twickelblad geeft informatie
over de historie en het beheer van
Twickel in al zijn aspecten.

Redactie:

A.Brunt (eindredactie)
M.W.H. Hermanussen
H.A. Kleerebezem
J. Schadd
A.H. Schimmelpenninck
J.W.A. Vermeulen (eindredactie)

Stichting Twickel
Postbus 2, 7490 AA Delden
tel. 074 - 3761309

Vereniging Vrienden van Twickel
Secretaris J.W. Hakstegen
Muldersweg 11
7491 AZ Delden

Het lidmaatschap van de vereniging
Vrienden van Twickel bedraagt
14,00 euro. Dit kan worden
aangevraagd bij de secretaris van de
vereniging Vrienden van Twickel.

Het Twickelblad wordt gratis toege-
zonden aan medewerkers van de
Stichting Twickel en aan de leden
van
de vereniging Vrienden van Twickel.

Inlevering kopij:

Voor 19 augustus 2005 bij de
redactie van het Twickelblad,
Postbus 2, 7490 AA Delden,
e-mail
joanvermeulentwickel@gmail.com
De redactie houdt zich het recht
voor artikelen in te korten en
te redigeren.

Tenzij anders vermeld zijn
de foto's bij de artikelen
van de auteurs.

Overname van een artikel of een
gedeelte hiervan is alleen
mogelijk na schriftelijke
toestemming van de redactie.

Losse nummers à 3,00 euro zijn
verkrijgbaar in de landgoed-
winkel van de Stichting Twickel,
de VVV-Delden en The Read Shop
'Holtvoort' in Delden.

Opmaak en druk:
Drukkerij Twente Hengelo b.v.

ISSN 0927-6548
Index op vorige nummers
Internet: www.twickel.nl

Van de redactie

Het jaar 2005 is uitgeroepen tot het Jaar van het Kasteel. Wie of wat precies achter deze 'uitroeping' schuilgaat, is mij vrij duister, maar dat hindert niet. Kennelijk is er elk jaar een Jaar van.... Twee jaar geleden kwam de Boerderij deze landelijke eer toe, en ook toen kwam het Twickelblad met een themanummer waarin de boerderijen van Twickel centraal stonden.

Dit jaar staan dus de kastelen en historische buitenplaatsen letterlijk en figuurlijk in de schijnwerpers. Overal in den lande wordt van alles en nog wat georganiseerd; plaatselijke VVV's en internet kunnen hierover meer vertellen. Wat betreft het landgoed Twickel, hebt u aan dit speciale themanummer genoeg met veel historisch getinte bijdragen, waarin de bouwgeschiedenis (deel 2) van kasteel Twickel een centrale plaats inneemt. Ook de laatste op het kasteel woonachtige baron, Rodolphe van Heeckeren van Wassenaer, speelt een belangrijke rol in dit blad en in dit Jaar.

Op de voorpagina een foto van het kasteel met ophaalbrug, die pas in 1926 op verzoek van de baron geplaatst werd. En op de achterpagina een afbeelding van deze zelfde baron in zijn studententijd te Utrecht, waar hij in 1881 deelnam aan de Maskerade.

In zijn tijd, eind 19e eeuw, voelden veel mensen zich aangetrokken tot de Middeleeuwen. Ook Rodolphe had bijzonder veel interesse in deze periode in de geschiedenis. Toen hij zich na zijn studie terugtrok op kasteel Twickel liet hij zich bij de uitgebreide verbouwing en inrichting van zijn bezitting dan ook inspireren door deze Middeleeuwen. En in 1899 kocht hij van Kasteel Heeswijk een prachtige collectie oude wapens, waarmee hij de grote beneden- en bovengalerij, alsmede het trappenhuis opsierde. Het portret van zijn verre voorvader Jan II van Wassenaer, burggraaf van Leiden en ridder in de orde van het Gulden Vlies onder Karel V kreeg een prominente plaats in een van zijn vertrekken.

Het zijn deze door de baron nagelaten en op Twickel goed bewaarde 'Ridder' sporen die in de oranje-ter ere van dit bijzondere jaar te bewonderen zijn. Door deze baron wordt het Jaar van het Kasteel op Twickel ook een beetje het Jaar van de Middeleeuwen.

Joan Vermeulen

IN DIT NUMMER

- 'Ridder'sporen in de kasteeltuin	3
- De bezige bijen	4
- De opstallen bij de havezate Dubbelink	6
- Mijn Twickel. Op bezoek in het kasteel	9
- Waar zijn de sfinxen gebleven?	10
- De steenhouwer Bitter	11
- De bouwgeschiedenis van Twickel (II)	12
- Heimwee naar Ruurlo en Twickel	17
- Duitse stolpen in de moestuin	18
- Algemene informatie over stolpen	19
- Veldbiologisch project Bentelerheide	20
- Boeren voor Natuur	21
- Zonovergoten Twickeldag	21
- Oproep. Ruimte voor nieuwe pachters	22
- Korte berichten	22
- Agenda	23
- Een landgoedproduct van Twickel	23

Foto voorpagina:

De ophaalbrug voor kasteel Twickel is niet meer weg te denken. Maar toch is deze niet zo oud. Het was de laatste baron op Twickel, Rodolphe van Heeckeren van Wassenaer, die hem in 1926 heeft laten aanleggen.

Foto: *Helmig Kleerebezem.*

'Ridder'sporen in de kasteeltuinen van Twickel

In de zomermaanden juni, juli, augustus en september is de theeschenkerij in de oranjerie ingericht met 'Ridder'sporen uit Twickels verleden. Op zondag 10 juli, 7 augustus en 4 september a.s. zijn er speciale openstellingen van de kasteeltuinen met de expositie in de oranjerie over 'Ridder'sporen en veel extra's geïnspireerd op de Middeleeuwen valt er dan te beleven voor jong en oud. De kasteeltuinen gaan om 11.00 uur open en sluiten de poorten om 17.00 uur. (Kassa sluit om 16.00 uur)

In het jaar van het kasteel heeft ook Twickel gezocht naar sporen uit de riddertijd in de lange historie van dit kasteel. Het zijn inderdaad 'sporen' die gevonden zijn en wel 'sporen' die de laatste mannelijke bewoner van Twickel, baron Rodophe van Heeckeren van Wassenaer heeft achtergelaten. Aan het eind van de negentiende eeuw waren de 'Middeleeuwen' in de mode en daar heeft ook de baron van Twickel zich door laten inspireren bij het verbouwen en inrichten van zijn huis, Kasteel Twickel. Hij kocht onder andere op een veiling in 1899 een prachtige collectie oude wapens van Kasteel Heeswijk en met deze collectie richtte hij de beneden galerij in waar ook het grote portret hing van een verre voorvader Jan II van Wassenaer, burggraaf van Leiden en ridder in de orde van het Gulden Vlies onder Karel V. In zijn studententijd in Utrecht speelde hij de hoofdrol in het maskerade stuk over Matthias van Oostenrijk. Speciaal daarvoor werd een prachtig harnas gemaakt bij de zilversmid Begeer in Utrecht en ook de kleding voor dit middeleeuwse toneelspel is bewaard gebleven op Twickel. Later in het begin van de 20ste eeuw heeft hij nog een ophaalburg laten bouwen om het huis meer op een kasteel te laten lijken.

Deze 'sporen' uit de riddertijd worden komende zomermaanden tentoongesteld in de oranjerie. Door harnassen, helmen, hellebaarden en ander riddertuig kunnen we de Middeleeuwen in de kasteeltuinen beleven. Op speciale zondagen zal extra aandacht worden besteed aan de riddertijd. Voor kinderen is er een toernooiveld waar verschillende ridderspelen kunnen worden nagespeeld. Op één van die zondagen is het mogelijk om zwaardvechters te zien of kanonnen te horen afvuren. Een verhalenverteller neemt je mee naar lang vervlogen tijden waarin de Middeleeuwen herleven. Muziek zal te allen tijde te horen zijn in de kasteeltuin. En tenslotte zal op alle zondagen een valkenier aanwezig zijn om zijn kunsten met valken en haviken en uilen te vertonen.

De data van de extra zondagen staan vast; **10 juli, 7 augustus en 4 september a.s.**

In de landgoedwinkel zijn ridderattributen te koop; gemaakt door de vrijwilligers van de houtzaagmolen van Twickel en in de theeschenkerij serveren we 'kastelenkoekjes' en 'ridder-hapjes'. Kijk voor meer informatie op onze website www.twickel.nl

De entree van de kasteeltuinen, waar van juni tot en met september de expositie over de 'ridder'sporen te zien is, is gelijk aan de andere jaren; € 4,- p.p.. Kinderen tot 12 jaar onder begeleiding gratis evenals begeleiders van rolstoelen. Groepen vanaf 20 personen betalen € 3,-. Op de speciale zondagen met veel extra 'ridder'sporen is de entree € 7,50 p.p. waarvoor men dan tevens een brochure van de expositie ontvangt. Gezinnen (twee volwassenen) met kinderen (onder de 12 jaar) betalen € 15,-, maar dat is dan inclusief tuinentree, de brochure van de expositie, een grote 'kasteeldoos' en voor ieder kind een riddertje.

Bezoekadres: Twickelerlaan 7, Ambt Delden t.o. de parkeerplaats.

Informatie: 074-37611020, info@twickel.nl of op de website www.twickel.nl.

De bezige bijen

Dit jaar is het Jaar van het Kasteel. Een heel bijzonder jaar waarin de kastelen en de historische buitenplaatsen letterlijk en figuurlijk in de schijnwerpers staan. Ook op Twickel worden er in dat kader activiteiten georganiseerd. Een goed moment om daarom eens stil te staan bij het onderhoud van het interieur van het kasteel door de huishoudelijke medewerkers.

Ada en Monique(v.l.n.r.)ijverig aan het koperpoetsen in de keuken.

Ze zitten net aan de koffie wanneer ik rond tien uur 's ochtends beneden bij de dienstingang aanbel. De huishoudelijke medewerkers Hetty Morsink, Ada Tijink en Monique Wolfs begroeten me vriendelijk. Bij een kopje koffie raken we al gauw in gesprek over hun werk op Twickel. Hetty blijkt al achttien jaar op Twickel te werken. "Ik hoor zo'n beetje bij de inventaris", grapt ze. Ada en Monique werken respectievelijk vier en vijf jaar bij Twickel.

De dames zijn het erover eens dat het schoonhouden van een kasteel nogal verschilt van het schoonhouden van een woning of kantoorpand. "Thuis

heb je nog wel eens haast en dan moet het snel. Hier kan dat absoluut niet. Je moet hier veel voorzichtiger zijn," zegt Ada. "Denk eens aan al dat traplopen hier. Als je bij het schoonmaken wat vergeten bent, moet je al die trappen weer op en af. Als je het plafond van de bovenste galerij wil afstoffen moet je met ladders en lange ragebollen werken", merkt Monique op. Alle drie doen ze het werk met veel plezier. "Dat komt vooral door de afwisseling in het werk," zegt Hetty Morsink.

"Het wekelijkse schoonmaakwerk bestaat onder andere uit stofzuigen, stof afnemen, ruiten wassen, koper en zilver poetsen en vloeren en meubels

in de was zetten. Op Twickel wordt er ook nog linnen gemangeld en geperst. Buiten de tijden van de rondleidingen, van eind mei tot september, nemen we telkens een ander vertrek grondig onder handen voor de grote schoonmaak. Neem bijvoorbeeld de grote salon. Daar zijn we dan ruim twee weken mee bezig. We halen alle kastjes leeg en kijken alles na op houtworm, mot of schimmel. Schilderijlijsten maken we met speciale kwastjes stofvrij. Alle tapijten worden opgerold en nagekeken. Zo maken we een ronde door alle kamers van het kasteel. Ik denk dat we dan om de drie jaar het hele huis door zijn geweest voor de grote schoonmaak. Van kelder

tot bovenste zolder. Er zit systeem in het werk. Kijk maar, hier hebben we een kast met kristallen glazen en karaffen. Op een briefje houden we bij wanneer de laatste keer dit kristal onder handen hebben genomen.” vertelt Hetty Morsink enthousiast.

“Feitelijk doen wij hier binnen ook aan behoud en beheer,” vult Monique Wolfs aan.

Het werk bestaat echter niet alleen uit schoonmaken. De drie huishoudelijke medewerkers helpen ook bij de voorbereiding van grote tentoonstellingen zoals bijvoorbeeld de grote Van Wassenaer-tentoonstelling. “Drie maanden lang hadden we hier honderden bezoekers. Je kon goed merken aan de tapijten dat er in die tijd veel meer door het kasteel gelopen werd,” zegt Hetty. Twickel is tenslotte geen museum. Bij de Kasteeldag van de Vrienden van Twickel komen elk jaar in september rond de vierhonderd mensen op bezoek. Hetty, Ada en Monique zijn dan vaak suppoost en beantwoorden allerlei vragen van de bezoekers. Die dag verloopt altijd zeer prettig. Het wordt door de mensen ook zeer gewaardeerd. Verder is er af en

Voorzichtig en met beleid stoft Hetty het portret van Marie Cornélie af

toe een concert. Zij zetten dan alle stoelen klaar en schenken koffie.

Ook het gastenverblijf, het koetshuis en het huisarchief worden door Hetty, Ada en Monique schoongehouden. Een andere taak bestaat uit het voorbereiden van de maandelijkse bestuursvergadering met aansluitend diner. “Je moet altijd rekening houden met bezoek. We zorgen altijd dat er hout bij de kachels klaar staat voor als er gasten komen. Je moet de kachels dan meteen kunnen aansteken. Ik ga na afloop bij het afruimen wel een paar keer kijken of toch alle kaarsen wel goed uit zijn voordat ik vertrek. Ik doe ook de boodschappen voor Twickel. Als ik weet dat er gasten komen, bereid ik soms de trifle of pudding thuis al voor. Dan weet ik zeker dat hij goed gelukt is en heb ik meer tijd voor de voorbereiding,” aldus Hetty.

Maarten Hermanussen

De boerderijen Dubbelink- Havezate en Dubbelink-Erve en hun voorgangers

In dit eerste deel beschrijven de auteurs de geschiedenis van de erven Dubbelink-
Havezate en Dubbelink-Erve en hun voorgangers.

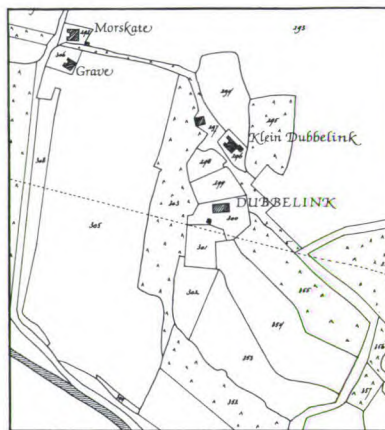
Het aangrenzende meestershuis is een voortzetting van de oorspronkelijke
havezate. De geschiedenis hiervan wordt behandeld in het volgende nummer
van het Twickelblad.

In het Schattingsregister van 1475 staat Dubbelink nog zonder meer als erve aangegeven. In 1480 wordt het, op verzoek van de eigenaar, Herman (de) Reyger, een leengoed van de Bisschop van Utrecht. Later wordt het een havezate genoemd en in 1751 koopt Unico Wilhelm van Wassenaer Obdam, heer van Twickel, het huis met bijbehorende rechten en opstallen. In zijn beschrijving van de havezate Dubbelink laat G.J. ter Kuile sr. de afloop buiten beschouwing¹⁾. Latere auteurs geven wel uitsluitel²⁾: “Het waarschijnlijk bouwvallige huis werd afgebroken en in 1760 verrees er een boerderij Dubbelink-havezate genoemd... Niet ver van de huisplaats van de havezate verrees kort na 1760 nog een boerderij, die ter onderscheiding van de andere in de Twickelse pachtregisters Dubbelink-erve wordt genoemd”.

Bekijken we echter het kadastraal minuutplan, opgemeten in 1820, dan blijken deze erven daar niet op voor te komen. Op de oude huisplaats staat een groot rechthoekig gebouw met links daaronder een klein vierkant gebouw. Boven deze plaats, pal rechts van de weg ligt een erve Klein Dubbelink, een boerderij met onderschoer en een boven- of endskamer. Aan de overkant van de weg staat het nog bestaande bakhuis³⁾. Even verder zien we nog een wat groter gebouw, een schuur. Maar de percelen waar nu de erven Dubbelinks-havezate en Dubbelink-erve staan, zijn in 1820 nog onbebouwd – kad. Gem. Ambt Delden sectie B nr. 355 (bos) en nr. 294 (weiland).

Bebouwingsgeschiedenis

Er is echter al sprake van graanverkopingen uit D.-Havezate in de

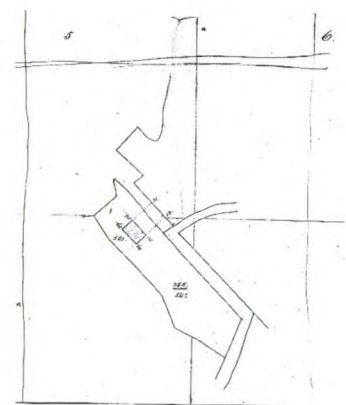

De havezate Dubbelink naar de kadastrale minuutplan, Ambt Delden, sectie B, 1820. Met toestemming overgenomen uit A.J. Gevers en A.J. Mensema, De havezaten in Twente en hun bewoners.

jaren 1775-1785 en van verpachtingen van dit erve in 1807 en 1810 evenals van die van D.-Erve in diezelfde jaren⁴⁾. Maar de sluitstenen boven de niendeuren in beide boerderijen geven het jaar 1838 resp. 1841 aan. Gezien de kadastrale bescheiden zijn dat ook inderdaad de bouwjaren van de twee nu bestaande boerderijen.

Verder is er in het huisarchief een uitvoerig bestek van omstreeks 1760. Het bestaat duidelijk uit twee ‘lagen’: het originele bestek, in een hier en daar nogal kromme taal geschreven, en de daarin door veel doorhalingen en tussenvoegingen ‘verbeterde’ tekst⁵⁾. De originele versie begint: “het huys van dubbelink in Azelo in zijn geheel afgebroken en weer nieuws verstellen en in zijn geheel oftimmeren zoals het op de tek. staat aangewezen”. En was die tekening er nu maar bij! De verbeterde versie luidt: “Bestek en omschrijving voor een nieuw te zetten huys, het oude huis zal geheel afgebroken nieuws gezet en getimmerd worden...”. In beide komt enkele regels

erna de zinsnede voor: “...aan de een kant waar geen ofdak is...”. Daaruit zou kunnen worden opgemaakt dat het af te breken huis langs één lange zijde geen zijbeuk of ‘afkubbing’ had. Voor een gewone Twentse boerderij is dit zeer ongebruikelijk zodat het misschien toch hét, of een, gebouw was dat bij de oorspronkelijke kasteelaanleg behoorde, wellicht een bouwhuis. Pogingen een beeld te krijgen van het verloop van de bebouwingsgeschiedenis stuiten op enkele onduidelijkheden. In de tijd van de verwerving door Twickel is sprake van “Egbert Tankinck op ‘t huis Dublink”; de ‘bakschuur’ wordt bewoond door

Kadastrale hulppkaart waarop de nieuw gebouwde boerderij Dubbelink-Havezate, 1840.

een ‘wonner’ en verder woont Bert. Dublink op ‘t Erve Dublink⁶⁾. Egbert Tanckink komen we ook tegen van 1751 tot 1761 als pachter van “Huis en Havezaets Landerijen”⁷⁾ en in 1753 als pachter van landerijen “onder de Vrijinge van de Havezate Dubbling gelegen”⁸⁾. Opvallend is daarbij de bepaling, die luidt: “De Heer Verhuurder sal ten allen tyden na goeddenken den Meyer met syn geheele Huishoudinge mogen verplaatsen in

het Bouwhuis, het welk aldan daer-toe sal vervaardigt worden” en verder: “Indien den Heer Verhuurder het Woonhuis kwam te verhuuren, sal alsdan den Meyer maar een derde of de helfte (na goedvinden van den Heer Verhuurder) van de kleine Schuure tot zijn gebruik mogen hebben... en sal het overige gedeelte van gem. Schuure blijven tot gebruik van den Huurder van het Woonhuis”. Het wekt de indruk dat het Herenhuis niet direct is afgebroken maar aan een landbouwer in huur of pacht is gegeven.

Reparaties

In de rekeningen van Twickel met betrekking tot reparaties van de boerderijen treffen we in 1762, 1766 en 1779 Egbert Dubbling aan, misschien dezelfde als Egbert Tankink, die dan naar goed Twents gebruik zich naar de naam van zijn erve noemt. Later wordt in de rekeningen uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen Havezate Dubbling en Boer Dubbling; bovendien is er nog een “Kamer op Dubbling”, die blijkens een post uit 1833 deel uitmaakt van de havezate maar toch een apart gebouw(tje) is. De oudste betrouwbare situatiekaart van het geheel is het reeds genoemde kadastrale minuutplan van 1820 en de vraag rijst, wat daarop het grote gebouw binnen de gracht eigenlijk is: het bouwhuis of nog het aloude herenhuis, in gebruik als boerderij. Na vermelding van 't huis Dubblink omstreeks 1751 lezen we nooit iets over afbraak ervan. In 1807 heet het Erve en Goed genaamd Dubbeling, verpacht aan Jan Dubbeling⁹⁾. Uit 1816, 1817, 1828, 1830 en 1833 stammen enkele reparatieposten, met de beschikbaarstelling van het benodigde hout, die aangeven dat het een toch wat deftiger huis is, alleen in slechte staat:¹⁰⁾

1816: Dubbling. Moet noodzakelijk de eene kant van het huis in metselen en in plaats van de looden glazen, ordentelijk couzijnen te maken, hem er hout toe van de molen te geven, tot vengst. pln (vensterplanken) bij 't huis 1 den aangesl.(agen).

1817: Havezate Dubbling sterk gercomm. De eene kant van het huis in te metselen, het dak in orde te houden, in plaats van looden, glazen ordentelijke couzijnen te maken in 1816 hem tot vengsterplank 1 den aangeslagen. Het muurwerk is slecht.

1828: Jan Dubbling Azelo te geven 3 schoorposten lang 7 voet om tegen de stijlen in de eene zijmuur die uitwijkt te

brenge, noodig een nieuw hek met posten in het bosch en 1650 steenen tegen de weefkamer en plaats van den wand binnen op de deel in te metselen en 2 hekposten

1830: J. Dubbling Het dak moet vooral nagezien en eenige vorstpannen ook op de kamer moeten nieuws gelegd worden, er is nog eene den, tot zoldering van de weefkamer, de planke die overig zijn zullen moeten dienen tot bekleding van binnen tegen de kamer, eenige ruiten zijn gebroken.

1833: J. Dubbling. Hij vraagt om

De voorgevel van Dubbelink-Havezate.

10 voet hoog 5 vt. breed dennen eenduimsplanken tot bekleding boven de weefkamer, zoo ook om 10 voet br. 11 vt. l. zolderplanken op den balken. De zolder boven de was-melk & bakkamer is geheel vergaan...

Gezien dit alles lijkt het voor de hand te liggen, dat dit oude gebouw tenslotte aan bewoning wordt onttrokken en dat de huurder/pachter Jan Dubblink een geheel nieuw huis krijgt. Een langgerekt bosperceel (sectie B nr. 355), grenzend aan de oostkant van de oude huisplaats, wordt bouwrijp gemaakt en in 1838 verrijst hier de nieuwe boerderij, die de naam Dubbelink-Havezate als het ware overneemt. Het bouwjaar 1838 wordt vastgelegd in de sluitsteen boven de niendeur en een kadastrale hulpkaart, dienstjaar 1840, legt de nieuwe toestand ook op papier vast.

Boerderijdelen

Tijdens een inspectie van de boerderij blijkt duidelijk, dat ook hier bij de bouw gebruik is gemaakt van ouder bouw materiaal zoals gebinten. De aanwezige telmerken, veelal geritst of

getrokken, geven dit al aan, evenals het feit dat hier en daar op eenzelfde balk verschillende getallen staan. In totaal zijn er zeven gebinten en tussen de drie in het woongedeelte staat een tussengebint of 'leugenpost'. Opvallend is, dat enkele posten aan de 'buitenzijde', ofwel de stalkant, zo sterk verveerd zijn dat ze oorspronkelijk aan die kant blootgesteld moeten zijn geweest aan de buitenlucht, dus deel hebben uitgemaakt van een buitenmuur. Bovendien bevinden zich in de zij-kanten ervan, dus in de lengterichting

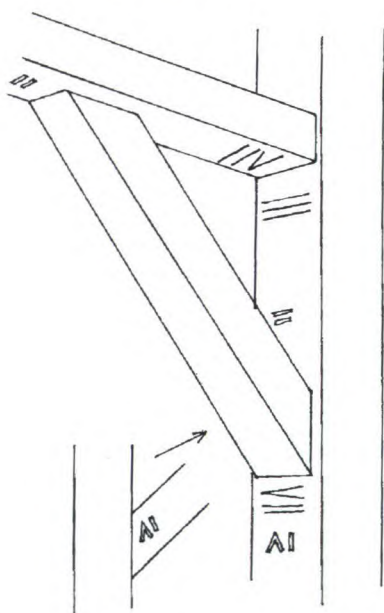
van het huis, twee rechthoekige gaten boven elkaar, die eens gediend moeten hebben voor de 'rijen' of 'regels' van een vakwerk-buitenwand. Dit doet de gedachten uitgaan naar de zinsnede in genoemd bestek: "...het huys is lang 71 v. en 3 dm. Van 7 gebinten en 2 lügen balkens, de balkens inkorten de een kant waar geen ofdak is ter lengte van 26 voet..." (ofdak = zijbeuk of afkubbing). Maar hoe het allemaal bij elkaar te brengen is... Het lijkt onwaarschijnlijk, dat het gebouw vóór 1820 (het jaar van de kadastrakaart) is afgebroken en dat de herbouw pas in 1838 heeft plaatsgevonden; het afbraakmateriaal zou dan – met de bedoeling van hergebruik – meer dan 20 jaren zijn opgeslagen.

Bijzonder aan Dubbelinks-Havezate is de houten geveltop aan de voorzijde, die zonder overstek boven de bakstenen muur is aangebracht, terwijl het dak wel ver oversteekt. We zien dit ook bij het erve Groot Hobbelink, maar dan boven de niendeur. Heel opvallend is de geprofileerde zandstenen lijst boven het venster in de voorgevel. Iets dergelijks zien we ook aan de voorgevel van de boerderij Het weidehuis,

een Gravenboerderij aan de Visschedijk te Almelo, als gebouw daterend uit 1856.

Ondanks de nieuwbouw van Dubbelinks-Havezate bleef het oude gebouw bestaan als schuur, evenals de al eerder genoemde kamer. Tot ongeveer 1870 blijft de toestand op de eigenlijke huisplaats, dus binnen de oude grachten, onveranderd.

Buiten die oude omgrachting lag dan nog Klein Dubbelink, waarschijnlijk dezelfde als 'de meyer' uit het Vuurstedenregister van 1675. De naam komt voor op de kadasterkaart van 1820 maar is dit wel de enige keer dat we die naam tegenkomen. In de rekeningen van Twickel heet het steevast Boer Dubbelink of Erve Dubbelink. Wanneer het is gebouwd is onduidelijk, mogelijk ergens in de 17de eeuw. In 1694 is er "onder de havesaete dubbelinck" sprake van een "voerhues van 5 gebonden"¹¹⁾. In 1754 wordt "het erve Dubblink met zijn onderhorige getimmertens" apart vermeld. In de rekeningen vinden we in 1761 Hermen op Dubbling, in 1764 H. Dubbling, in 1779 Herm. Dubbling¹²⁾

Dubbelink-Erve. Het tweede gebint vanaf de niendeur met vier verschillende telmerken.

Hieronder noteren we enkele posten voor reparaties aan en in de boerderij: 1788: *De Boer Dubbling Een schijding tussen de Paarden, de bovenvoerdeur repareere en hout voor de hekkens*¹³⁾

1817: *Boer Dubbling Aan de eene Kant is een lek op de wand door stukke pannen, heeft om te verhangen – zoo ook op 't bakhuis 't welk in een legt en waaraan misschien van de Pellerij zou kunnen geholpen worden – 300 pan-*

*nen noodig, nog voor de koestalport, voor de paarden 6 vt. grondhout*¹⁴⁾ 1817: *Dubbling In den paardestal zijn noodig 6 scheden...(?) eene vt. pannen tot uitsteking van het dak*

1828: *Boer dubbling, Azelo vraagt om 15 voet grondholt voor de Koestal en eenige sleeten, en 18 voet planken in den gevel, 20 voet windveren, een hekkenpaal en 5 hekkescheden, lang 9 voet, en 450 pannen op het huis en bakhuis en 2 raamtjes van 2 en 1½ voet tegen den achtergevel van de kamer 60 voet dennen planken en 50 voet wendveren, tegen den voorgevel* 1830: *Boer Dubbling De puttenpost is versleten, hem die van List gegeven, aan de Schuur ontbreken 34 voet grondhout en eenige pannen op het dak, de hoekmuur van het achter eind wordt slecht zulks in te schuiven en er 4 schoorposten tegen te brengen* 1832: *Wil den schoorsteen en den vorst op het bakhuis in order brengen; tegen den kamergevel ontbr. Twee dekstukjes elks 1, 12 vt.. Hij heeft pannen om het dak op het huis en de schuur uit te stukken.*

1833: *De dekstukjes vid. 1832 zijn nog niet tegen den gevel der kamer gebracht. De muur langs den stal zakt uit, waartegen 2 schoorpostjes elks 5 voet gegeven moeten worden. Tusschen het varkenshok en den paardestal ontbreekt eene plank lang 8 voet. Den schoorsteen dient men in te voegen.* 1834: *Gt. Dubbling In het dak van de schuur zijn gaten; het metselwerk onder den stijl van een deurtje in het achterschoer is uitgezakt. Eenige pannen zijn afgewaaid; de varkenszomp lang 4 voet en 12 duim is vergaan, daartoe hem hout te geven. Tusschen de varkenshokken ontbreekt eene schaal lang 7 voet eene dito in den paardestal lang 10 voet; deze nieuw te geven; de oude kan in het varkenshok gebruikt worden. De schoorsteen op het bakhuis wordt slecht.*

1839: *Dubbling G. Heeft voor de schuur benodigd 2 windveren lang 30 vt. en 2 dito lang 14 vt. met de daarbij behorende dekstukken alsmede een stuk plank in den gevel lang 6 vt. breed 13 dm.*

Hergebruik

We zijn dan gekomen in de buurt van de nieuwbouw van Dubbelink-Erve in 1841, het jaartal dat in de sluitsteen boven de niendeur staat. Het kadaster geeft, voorzover nagegaan en na te gaan, geen uitsluitel door hulpkaarten of veldwerk. Niettemin kunnen we

ervan uitgaan, dat de oude boerderij Boer Dubbelink is afgebroken en dat bruikbaar afbraakmateriaal zoals gebinten en kapsporen opnieuw zijn toegepast. In de rekeningen van Twickel van 1841 staan enkele posten voor timmerwerk aan Dubbelink, verricht door Hulsbeek en J. Goorhuis, terwijl A. Klomp loon ontvangt voor dakdekken. Het nieuwe huis komt te staan op een perceel even ten noorden van het oude, op sectie B nr. 294. Het bijbehorende bakhuis bleef tot op heden bestaan en is nog in oude trant opgetrokken: vakwerk met twee houten topgevels. De iets noordelijker gelegen schuur aan de overkant van de weg, op perceel B nr. 297, is intussen verdwenen.

Aan het gebintwerk van de boerderij is duidelijk te zien – voorzover niet gewerkt onder moderne betimmeringen – dat hier veel hergebruikt materiaal is toegepast. Hier en daar zijn onverklaarbare gaten in het houtwerk te zien, soms zijn onderdelen samengevoegd die niet bij elkaar passen, zodat klossen en stopstukken de ruimten moeten opvullen. Het meest duidelijk wordt het door de telmerken in het gebintwerk. Zo vertoont het – vanaf de niendeur gerekend – tweede gebint rechts telmerken VII, die met een ritmes over vrijwel de hele breedte van de balken zijn getrokken, wat duidt op oorspronkelijk gebruik in de 17de eeuw. Voor de bouw in 1841 zijn, naar 19de eeuws gebruik, de telmerken met de beitel gestoken. In het tweede gebint vanaf de voorgevel zijn ook de lange getrokken telmerken te zien. Het ligt wel voor de hand, aan te nemen dat dit oude houtwerk afkomstig is van de afgebroken boerderij Boer Dubbelink en het dateert tevens de bouw daarvan in de 17de eeuw.

Herman Hagens en Lennert Vrij

Noten:

- ¹⁾ G.J. ter Kuile, De Twentsche Havezaten. Almelo 1910.
- ²⁾ A.J. Gevers en A.J. Mensema, De havezaten in Twente en hun bewoners. Zwolle 1995
- ³⁾ Het wordt in de rekeningen van Twickel steeds aangeduid als bakhuis of bakspieker. Misschien is het ooit gebruikt voor opslag van pachttopbrengsten, waardoor het ook wel bekend staat als 'belastingspieker'.
- ⁴⁾ Huisarchief Twickel (HAT) 3765, 3766, 3768
- ⁵⁾ HAT 3767
- ⁶⁾ Idem, Schatting t.b.v. de 1000ste penning
- ⁷⁾ HAT 2555-1, Groot Pachtboek 1741-1761
- ⁸⁾ HAT 3760
- ⁹⁾ HAT 3766
- ¹⁰⁾ HAT 2756-1, -3
- ¹¹⁾ HAT 2759
- ¹²⁾ HAT 2746
- ¹³⁾ HAT 2755
- ¹⁴⁾ HAT 2756-1 t/m 5
- ¹⁵⁾ HAT 2505-1

Op bezoek in het kasteel

De voordeur gaat open....men komt op bezoek in het kasteel.

December 2000 kreeg ik een telefoontje van Jet Schadd. Ze vertelde dat, in het kader van 800 jaar geslacht Van Wassenaer, kasteel Twickel in de zomer van 2001 voor publiek geopend zou zijn en er extra rondleiders nodig waren. Of ik er over wilde nadenken om in die periode te helpen bij de rondleidingen. Kasteel Twickel leeft al in mijn jongste herinneringen. Mijn grootvader, als antiquair werkzaam in het door zijn grootvader gestichte familiebedrijf, kwam met een zekere regelmaat bij baron Van Heeckeren op het kasteel voor taxatie en advisering. En als deze hem nodig had telefoondeerde de baron naar Lochem waar mijn grootmoeder, een zeer kordate vrouw maar toch met zeker ontzag voor de baron, tekst en uitleg moest geven als mijn opa niet thuis was. Deze belde vervolgens zo snel mogelijk terug en kreeg als reactie van de baron: "Nijstad, waarom bent u niet thuis als ik bel." Het werd een gevleugelde uitdrukking in onze familie.

Later kwam ook mijn vader regelmatig voor inventarisatie en taxatie naar Twickel. Ik had hem daar wel eens gebracht en gehaald en was één keer meegegaan met een rondleiding.

En nu vroeg Jet mij te komen helpen bij de rondleidingen! Daar waar mijn vader en grootvader zoveel voetstappen hadden gezet. De bedenktijd had ik niet nodig, ik wilde het graag doen.

Hoewel ik paramedisch opgeleid en werkzaam geweest

was, heeft de sfeer rond de antiquiteiten waarmee ik opgegroeide en de historie van de huizen en mensen die daarbij hoorden me altijd zeer aangesproken.

Samen met de al geroutineerde rondleid(st)ers bezochten de toekomstige nieuwe rondleid(st)ers de tentoonstelling "Heren van stand" in Den Haag en kregen we informatie over Twickel en de geslachten die er woonden. In onze boekenkast stond ook nog wel het één en ander. En zo, al lezend en het kasteel bezoekend, verdiepte ik mij in de historie van het gebouw en vooral van haar bewoners door de eeuwen heen.

Wie hadden er gewoond, hoe hadden ze geleefd? Wat was belangrijk in de verschillende periodes en hoe was uiteindelijk dat tot stand gekomen wat er tot op de dag van vandaag nog is? Langzaam maar zeker kreeg mijn verhaal vorm met hulp van de al bestaande instructies en leidraad. De sfeer in het kasteel en de reacties van de mensen maakten het rondleiden telkens weer tot een hele leuke gebeurtenis. De mensen die al jaren, of hun leven lang in de buurt van Twickel woonden en er zoveel gefietst en gewandeld hadden waren enthousiast dat ze nu ook het kasteel van binnen konden bekijken. Evenals natuurlijk ook al die mensen die van veel verder Twickel kwamen en komen bezoeken. Want gelukkig is het sindsdien jaarlijks voor een groot aantal mensen mogelijk om een rondleiding aan te vragen. En daar wordt veelvuldig gebruik van gemaakt. De manier waarop het kasteel in stand is gehouden en onderhouden wordt, bewaart de sfeer zoals de barones het achterliet en is meer dan de moeite waard om te laten zien. Kompleet met de prachtige boeketten die er staan en de voordeur die opengaat als de gasten de brug op komen maakt dat men zich niet zozeer bezoeker voelt als wel echt op bezoek komt in het kasteel.

Marianne Bernelot Moens - Nijstad

Door de prachtige boeketten bloemen die overal in het kasteel staan, lijkt het net of de bewoonster elk moment weer terug kan komen.

Waar zijn de sfinxen gebleven?

Ansichtkaart toont verdwenen mystieke tuinbeelden

Eens prijken er tuinbeelden bovenop de daklijst van de oranjerie van Twickel. Op een Ansichtkaart uit 1924 zijn twee leeuwen en twee sfinxen zichtbaar.

Na een restauratie van de uit 1833 daterende oranjerie werden de deels beschadigde beelden niet herplaatst. De sfinxen gingen voorgoed met pensioen. Nu rusten ze uit in een bouwmaterialendepot tussen zandstenen ornamenten en houtopslag. Sfinxen, ooit bedoeld als beschermers of grafbewakers uit de oudheid, raakten als fabeldieren in de negentiende eeuw in de mode als tuinornament. Ongetwijfeld dienden de beelden om de ingangen van de oranjerie nog meer uitstraling te geven. Niet langer bewaken zij de oranjerie.

Sfinxen op Nederlandse buitenplaatsen

In een artikel over landgoedelementen in het Bulletin van de Stichting Vrienden Particuliere Historische Buitenplaatsen (najaar 2002, 12e jaargang) inventariseert E.A. Geitenbeek de sfinxen op Nederlandse buitenplaatsen. Voor zover hem bekend zijn er in Nederland op een negental buitenplaatsen sfinxen aanwezig. Over de herkomst en ouderdom van deze tuinbeelden bestaat nog veel onduidelijkheid. Er zijn zeer uiteenlopende uitvoeringen. Geitenbeek onderscheidt Griekse en Egyptische sfinxen: een Egyptische sfinx heeft geen vleugels en ligt altijd; een Griekse sfinx daarentegen heeft een leeuwenlichaam met vleugels. Op Old Putten in Elburg staan bij de ingang van het hek over de gracht twee sfinxen op een sokkel die een wapenschild omklemmen. Op de Wildenborch in Vorden liggen twee levensgrote sfinxen naast de voordeur. Op kasteel Broekhuizen in Leersum bewaken sinds begin 1800 twee wit marmeren sfinxen het bordes. Bij het onlangs vernieuwde kasteel Heemstede staan sinds 1900 twee natuurstenen sfinxen bij de brug naar het kasteel. Dichter bij huis, op kasteel Weldam, staan in ieder geval al

sinds begin van de twintigste eeuw twee kleine terracotta sfinxen met typisch Egyptisch hoofdtooi op de balustrade voor het kasteel. Opmerkelijk genoeg maakt Geitenbeek melding van twee verdwenen sfinxen op buitenplaats Soeterbeek in Nuenen, maar vermeldt hij de verdwenen figuren van de Twickel oranjerie niet.

Empirestijl

Al sinds de tweede helft van de achttiende eeuw was er een groeiende belangstelling voor het erfgoed uit de klassieke oudheid. Opgravingen in het Zuid-Italiaanse Herculaneum en Pompei hadden een schat aan archeologische ontdekkingen prijsgegeven. De pure Romeinse vormen van de aangetroffen bouwelementen en kunst- en gebruiksvorwerpen spraken zeer tot de verbeelding en werden al spoedig in de elegante Louis-XVI stijl, ook wel neoclassicisme genoemd, geïntegreerd. Maar de Franse revolutie in 1789 zou voor een ingrijpende politieke én culturele omwenteling zorgen. De oude Griekse en Romeinse culturen vormden de basis voor de 'directoire'-stijl, gekenmerkt door strakke belijning en hernieuwde belangstelling voor het classicisme. Deze korte stijlperiode luidde de overgang in naar de meest zuivere vorm van het classicisme – de empirestijl.

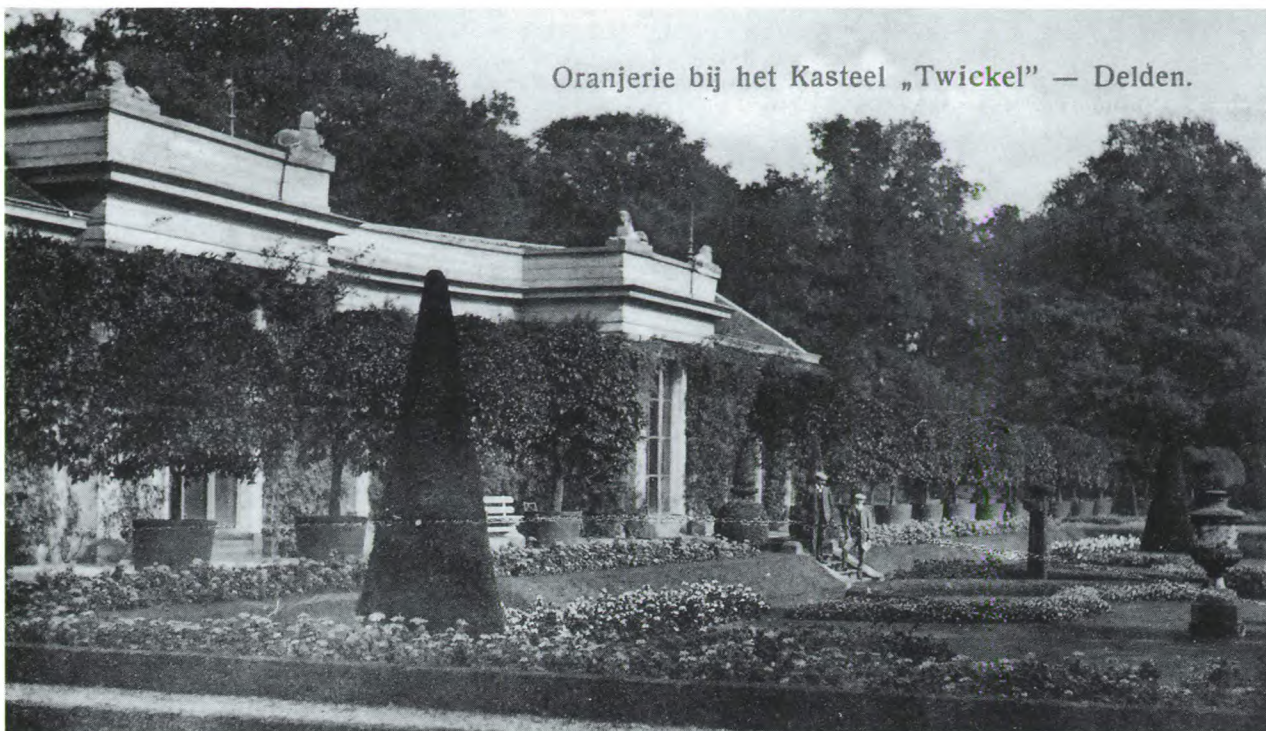
Mode

Door de Egyptische veldtocht van Napoleon Bonaparte kwam de westerse wereld in 1798 voor het eerst in aanraking met deze oude beschaving. Tijdens zijn expeditie had Napoleon tal van Egyptische voorwerpen en bouwelementen van antieke bouwwerken verscheept naar het moederland. Door het verschijnen van Franse publicaties met gravures over het boeiende Egyptische erfgoed raakte al snel een groot publiek ermee bekend. Egyptische motieven als sfinxen, leeuwen, palmtakken, toortsen en zuilen zouden de grote mode worden in de empirestijl. Overheidsgebouwen en paleizen werden ingericht met de symmetrisch vormgegeven meubelstukken en siervorwerpen in empirestijl. Wanneer andere gebieden in Europa in snel tempo worden geannexeerd in naam van de keizer, waait de empirestijl ook over naar die gebieden.

Ansichtkaart van de oranjerie van Twickel uit de jaren twintig van de vorige eeuw.

Oranjerie bij het Kasteel „Twickel” — Delden.

Twee sfinxbeelden bewaken de hoofdingang. Ze kijken elkaar aan. De twee leeuwen op hoeken van de daklijst kijken elk naar buiten.

Architecten in de lage landen kiezen daarna steeds vaker voor de vormentaal uit de klassieke oudheid en verfraaien de gebouwen met motieven van guirlandes, acanthusblad, laurierbladen. Tuinontwerpers plaatsen tuinornamenten van adelaars, leeuwen en sfinxen.

Datering

Het werd in de negentiende eeuw een rage om loden kopieën te maken van oude of zelfs originele exemplaren uit de oudheid. Naast loden reproducties werden diverse andere materialen gebruikt zoals zink, brons en gietijzer. Ook werden ze wel uit zandsteen gebeeldhouwd. In het

huisarchief Twickel werden geen stukken betreffende de aankoop van de sfinxen aangetroffen. Wel aanwezig is een prijscourant van tuinmeubilair en tuinbeelden van de wereldtentoonstelling in Parijs (1866). Hierop staan enkele sfinxen afgebeeld. J.D.C. baron van Heeckeren van Wassenaer bezocht deze tentoonstelling en heeft waarschijnlijk hier het idee opgedaan om dergelijke figuren op het dak van zijn oranjerie te plaatsen. (Huisarchief Twickel, inv.nr. 2989) Een exacte datering van de aankoop van de figuren is helaas niet mogelijk.

Maarten Hermanussen

De steenhouwer Bitter

Bepaalde namen hebben een bekende klank in de historie van kasteel Twickel. Wie zich verdiept in de archivalia van het Huisarchief treft die namen regelmatig aan, maar helaas vervagen ze toch weer in de loop der jaren. Slechts een enkele naam leeft een langere voort. Naast de mannen als Petzold, Hesketh of Weatherley leeft de herinnering aan de rentmeesters van Twickel langer door. Zo heeft de naam Bitter nog steeds een bekende klank.

Naast de huismeester en de beide rentmeesters Bitter kwam ik nog een Bitter tegen die diensten aan Twickel verleende. Het betreft J. Bitter, die onder rentmeester H. Mulder (1841-'70) in totaal zesentwintig keer in zijn rekeningen voorkomt. Eind 1844 werd afgerekend met J. Bitter als steenhouwer. De rentmeestersrekeningen geven meestal wel de functie van een ondernemer aan, maar een gedetailleerde nota die de werkzaamheden omschrijft, ontbreekt veelal.

Een enkele afrekening geeft gelukkig wel informatie over de werkzaamheden van deze steenhouwer. Op 27 februari 1846 werd J. Bitter betaald voor het 'letteren en merken van stenen paardebakken op erven'. Hij is dus de man van wie we voor vele boerderijen op Twickel en Weldam nog de zandstenen voederbakken aantreffen waarop de initialen TW (Twickel-Weldam) voorkomen.

Op 31 juli 1848 noteerde rentmeester Mulder een betaling aan J. Bitter van f 33,75 voor 'het stellen van dekljsten op de grachtmuur en het verzetten van beelden'. Alle overige betalingen aan J. Bitter vermelden slechts de functie steenhouwer.

H. Reynders

Bron: Huisarchief Twickel, inv.nr. 2505

Goossen van Raesfelt breidde het bestaa

In aflevering I werd op grond van oorkonden beargumenteerd dat Goossen van Raesfelt kasteel Twickel sinds 1551 niet geheel nieuw heeft opgebouwd. Hier onder zal blijken welke delen ouder zijn en van bepaalde onderdelen zal de bouwperiode nauwkeuriger worden aangegeven.

Door G.J. en E.H. ter Kuile werd de huidige frontvleugel in zijn geheel gedateerd als vroeg-renaissancistisch en gebouwd vanaf 1551. De Renaissance wordt gekarakteriseerd door een grote mate van symmetrie in de gevels. Dat Twickel een asymmetrie vertoont door de solitaire zuidtoren, behoeft op zich niet strijdig te zijn de Renaissancistische bouwperiode. Kastelen ontstonden niet zelden uit voorgangers waarvan delen werden hergebruikt. Wèl vertoont de voorgevel van Twickel andere afwijkingen van de symmetrie.

De rij grote zandstenen ronde en vierkante sierstenen die zichtbaar is onder de daklijst van de zuidelijke of rechter helft van de frontgevel (alle 30 centimeter in doorsnede), ontbreekt aan de rechterzijde van die gevel. Van één van die ronde stenen is zelfs een segment afgesneden bij het plaatsen van een vensterfronton, wat wijst op een verandering van de oorspronkelijke constructie.

Erker voor bestaande gevel

De beide grote erkers die over twee bouwlagen reiken, vertonen aan de frontmuur verschillen. De linker erker (gezien vanaf het voorplein) toont langs de randen duidelijk tekenen van 'latere' plaatsing. Langs de zijkanten duidt de opvulling van de strekken baksteen met kleine brokken steen langs die erker er op dat in de gevel een groot gat moest worden gehakt om deze te plaatsen. Dat is rechts niet zo, omdat bij op metselen van die gevelhelft kennelijk al rekening werd gehouden met een erker.

Dat de linker erker werd geplaatst voor een uitgehakt deel in een bestaande gevelmuur blijkt ook uit de boogfragmenten die aan weerszijden van de erker tevoorschijn komen. Ongeveer een halve meter onder de bovenzijde van die erker komen aan weerszijden de restanten van een

nde kasteel uit

boog van kloostermoppen tevoorschijn. Op een lager niveau zijn eveneens aan beide zijden van de erker de restantanten te zien van een zandstenen boog. Die onderste boog kan wijzen op een vroegere entree met een rondboog omlijsting, terwijl de hoger gelegen boog van kloostermoppen zonder veel fantasie de bovenzijde van een boogvenster kan zijn.

Opvallend aan de rechter erker is dat boven de afdekplaat op de 1ste etage een gemetseld bakstenen boogfragment waarneembaar is, wat op een ontspanningsboog kan wijzen. Deze laatste boog boven de rechter erker is niet van moppen, maar van een kleiner formaat rode baksteen. De linker erker is dus geplaatst in een oudere bestaande muur, wat niet geldt voor de rechter erker.

Tekening: Piet Design

Twee verschillende delen

Tussen het beeld van Eva en de rechter erker is een lange rechte verticale metselnaad waarneembaar. De begrenzing van die metselnaad wordt gevormd door hele en halve bakstenen, zoals we dat kennen van een hoekverband. Deze naad wijst dus op een eenduidige hoek in een eerdere bouwphase. Dit valt te meer op omdat de strekken en metselnaaden links en rechts van die verticale naad, niet in lijn liggen, maar 'verspringen'. Dat kan ook niet anders, want de gebruikte bakstenen aan de linker en rechter helft van de frontgevel zijn van verschillende grootte, kwaliteit en kleur! De bakstenen aan het linker geveldeel zijn overwegend van de maat 27,5-29 x 12-13 x 6,5-7 cm. De kleur is roze-rood en de structuur is vrij poreus. Het zijn stenen zoals we die kennen van moppen die gebakken zijn in een openlucht oven. De bakstenen rechts van de verticale metselnaad hebben een formaat 25 x 12 x 6 cm. Deze baksteen is donker bruinrood van kleur en van een hardere consistentie. De rechter gevelhelft vertoont nauwelijks reparaties met andere steensoorten, wat links wel het geval is. De frontgevel bestaat dus uit twee essentieel verschillende delen, gescheiden door een verticaal hoekverband. Het rechter deel moet later tegen het oudere linker deel zijn opgetrokken. Hierbij valt op te merken dat de grote moppen in de linkerhelft sterke gelijkenis vertonen met de gebruikte bakstenen van het vroegere Huys Hengelo, dat rond 1530 werd herbouwd.

De binnenmuur achter de verticale metselnaad is op parterreniveau en op de eerste etage dikker dan de andere tussenmuren. Ook dat wijst op een vroegere buitenmuur.

De zeer zware basementen aan weerszijden van de ondertoeegang in de kelderverdieping van de middenpartij waarop E.H. ter Kuile ook al wees, zouden een relict kunnen zijn van een vierkante toren. De muren van de eerste en tweede etage van de middenpartij zijn opgetrokken uit kloostermoppen die overeenkomen met de stenen in de buitenmuur van de linker helft van de voorgevel. Het bovenste gedeelte van de topgevel bestaat uit kleinere donkere bakstenen. Het is opmerkelijk dat deze beter aansluiten tegen de schuine daklijst dan de lager gelegen kloostermoppen. De topgevel is overigens niet fraai symmetrisch.

Van één van de frontons boven de ramen is een klein deel afgesneden door de plaatsing van de daklijst.

Afwijkende pijlers

Begeven we ons naar het souterrain, dan kunnen we constateren dat de pijlers in het onderhuis niet uit één en dezelfde periode stammen. De vierkante zandstenen pijlers uit één stuk onderin de zuidvleugel, de centrale pijler in de huidige zuidtorenkelder en de pijler in de muur tussen de afwaskeuken en de pantry vertonen een boveinde dat doet denken aan een zogenaamd teerlingkapiteel. Deze kapiteelvorm werd niet meer gebruikt in de Renaissance. Daarvóór waren deze pijlers te zien op talloze plaatsen in binnen en buitenland; in kerken, crypten, kloosters, in vele variaties van sober tot fraai geornamenteerd. In de rest van het onderhuis bevinden zich gemetselde pijlers uit een latere periode.

L-vorm

De constatering dat de frontgevel een ouder linker deel heeft, terwijl de pijlers onder in de zuidvleugel, de zuidtoren en onder het linker deel van de frontvleugel stijlenmerken vertonen van vóór de Renaissance, geeft steun aan de werkhypothese dat het kasteel oorspronkelijk een L-vorm had, waaraan Goossen van Raesfelt een gelijkend rechter frontdeel heeft toegevoegd.

Het heraldische wapen van Ermgard van Bemmelsberg onder de bovenste vensters in de linker erker kan pas na 1556 zijn aangebracht. In dit jaar huwde Goossen van Raesfelt haar in tweede echt. De oorspronkelijke

Diverse boogfragmenten van kloostermoppen achter de linker erker.

Diverse boogfragmenten van zandsteen achter de linker erker.

wapenstenen werden omstreeks 1880 vervangen, maar een teruggevonden origineel met dezelfde wapens als de tegenwoordige, bewijst de juistheid van deze stelling.

De zuidvleugel

Bezien we nu het terras op de eerste etage in de hoek tussen zuidtoren en zuidvleugel, dan valt een vreemde

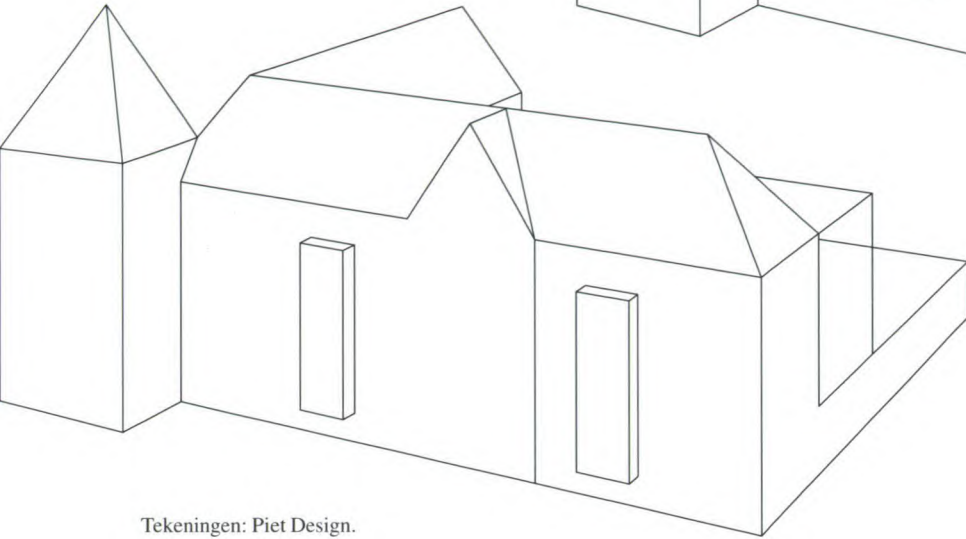
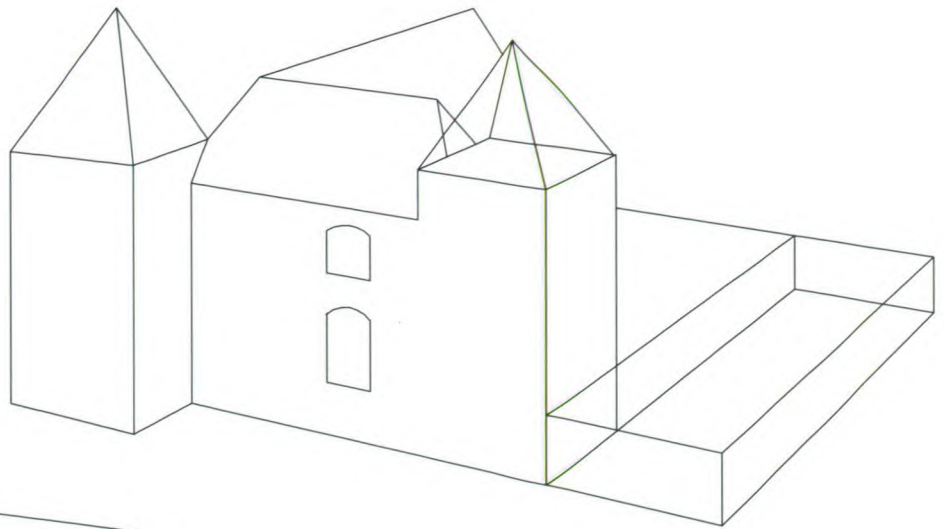

Boogfragment boven de rechter erker.

Detail van de metselnaad met hoekverband.

bakstenen metsel-overgang op tussen de muur op dat terras en de daarmee in lijn staande gemetselde muur van de zuidgevel. De muur van de zuidgevel vertoont een steendikke uitspringende vertanding. De stenen van de terrasmuur zijn identiek aan de grote roze-rode moppen van het linker deel van de frontgevel.

Tekeningen: Piet Design.

zuidvleugel gewerkt zijn, waarbij de stenen **ongetwijfeld** zijn gebruikt om die vleugel te herbouwen of te ommetselen. De combinatie van de observatie en gegevens in de rekeningen wijzen overduidelijk op restauratie of vernieuwen van de zuidvleugel in het midden van de 17de eeuw, waarbij de fundamenten met de steunende pijlers werden hergebruikt. De oorspronkelijke zuidmuur bleef gehandhaafd achter het huidige terras. Deze toont de vreemde getande overgang.

Het overige deel van de zuidgevel heeft echter een kleiner formaat baksteen. Het is mogelijk dat het metselwerk de gehele muurdikte beslaat, maar het is waarschijnlijker dat de oorspronkelijke muur is ommetseld. Deze veronderstelling is gebaseerd op het feit dat de pijlers van het souterrain in de gehele zuidvleugel van hetzelfde type zijn als de pijlers in het linker gedeelte van de frontvleugel, terwijl beide vleugels oorspronkelijk

met dezelfde moppen waren opgemetseld.

De dendro-chronologische datering van de kapsepanen van de zuidvleugel is circa 1642. De rekeningen van rentmeester Van Limborch vermelden in 1643-'44 de aanvoer van boomstammen uit Gildehaus op 23 wagens, van meer dan 200.000 bakstenen en van enorme hoeveelheden natuursteen. Gezien de datering van de kapsepanen, moet er toen aan de

Pijler in het souterrain van de zuidvleugel. Foto: Alexander van den Tweel.

De ronde en vierkante sierstenen onder de daklijst van de rechter helft van de frontgevel.

Aan de rechterzijde van het Eva beeld verschijnt een metselnaad met hoekverband.

Foto: Theo van Winsen.

Al een galerij vóór 1690

We constateren dus dat de zuidvleugel oorspronkelijk reikte tot aan de achterzijde van de toen nog enkelvoudige frontvleugel. De stand van de kapsporen op de zolder boven de Drostenkamer wijst daar ook op. Het feit dat Adolf Hendrik van Raesfelt zich in 1681 een galerij herinnerde, bewijst het bestaan van een voorganger van de uit circa 1700 daterende galerijvleugel, die thans nog aanwezig is. Ook een vóór 1700 getekende platte-

grond van het kasteel en de tuin toont een smallere galerij dan de tegenwoordige. Dat bewijst dat er achter de frontvleugel van het oude L-vormige kasteel al een smallere galerij was of dat Goossen van Raesfelt tijdens de aanbouw van de rechter front-helft over de gehele lengte van de achtergevel een smalle galerij liet bouwen.

Conclusie

Voordat Goossen van Raesfelt in 1551 de gevelsteen met het jaartal 1551 liet

aanbrengen had het kasteel een L-vorm met een zuidtoeren. Na 1551 verlengde hij de frontvleugel met een identiek lijkende rechter gevelhelft. Vanaf 1556 liet Goossen twee erkers aanbouwen. Ook verlengde hij een bestaande galerij of hij liet een nieuwe lange smalle galerij achter de frontvleugel bouwen.

H. Reynders

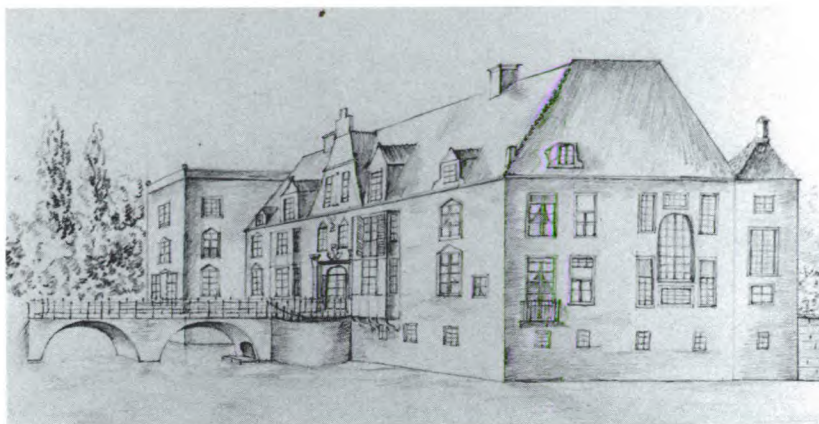
Fragmenten uit brieven van Marie Cornélie van Wassenaer Obdam

‘Ich denke an euch, ihr himmlisch schönen Tage der seligen Vergangenheit’ klinkt het op 30 september 1824 in de straten van Königsberg. De herfst kondigt zich aan. Het is ’s avonds al behoorlijk koud als Marie Cornélie van Wassenaer Obdam in de kamer van haar hotel geroerd wordt door de weemoedige melodie van het mooiste straatorgel, dat zij ooit gehoord heeft.

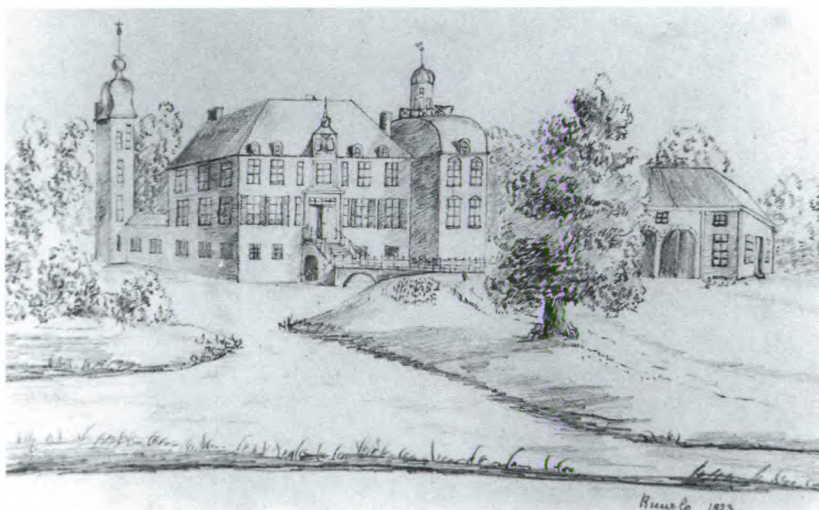
Op 10 augustus heeft zij Twickel verlaten om met haar stiefmoeder gravin S.W.P. van Wassenaer Obdam geb. van Heeckeren van Kell prinses Anna Pavlovna te begeleiden op haar lange reis naar St. Petersburg. Op de vijftiengste van dezelfde maand nam Cornélie op Ruurlo afscheid van haar stiefnichtjes Agathe en Julie van Heeckeren van Kell.

Het vertrek is emotioneel verlopen. In een eerste brief aan Julie bekent Cornélie dat ze in het rijtuig naar Breda haar verdriet probeerde weg te zingen, maar daarbij in tranen is uitgebarsten. In een tweede brief vanuit het in september nog hete Brussel memoreert Cornélie met weemoed de koele vestibule van Twickel. Na een uitputtende reis van een maand is het gezelschap dankzij de hemel zonder ongelukken op hun eindbestemming Gatchina aangekomen. In dit nabij St. Peterburg gelegen paleis komt op 18 oktober de drie weken daarvoor geposte brief van Agathe binnen. De dolblijje Cornélie laat weten dat zij zich in dit gedruis de kalmte en de rust van Ruurlo vele keren voor de geest heeft gehaald. Mademoiselle, de Franse gouvernante van Ruurlo, wordt gecondoleerd met het verlies van haar hond Diana. In de volgende brief naar Ruurlo vraagt Cornélie naar de welstand van haar stiefoom en voogd Willem van Heeckeren van Kell. Wat zou ze graag naast hem op de stoel naast zijn schrijftafel willen zitten of naast het bureau van zijn eerste secretaris, alleen al om dertig keer de aanhef ‘Aan de schout van ...’ te schrijven. In de novembermaand doet de mededeling van de rentmeester van Twickel dat Van der Burgh zuurkool aan het maken is, haar het water in de mond lopen.

In het voorjaar neemt het heimwee

Potloodtekening van Marie Cornélie van Wassenaer Obdam van kasteel Twickel, voor 1828.

Potloodtekening van Marie Cornélie van Wassenaer Obdam van kasteel Ruurlo, 1823.
Foto's: John Mulder, Enschede.

nog toe. In de laatste dagen van april benijdt Cornélie haar nichtjes die vast al kunnen genieten van het gezang van de nachtegalen en het doorbreken van het eerste groen. Als jullie eens wisten schrijft ze hoe vaak ik in gedachten door alle kamers van Ruurlo loop en in het maanlicht door de tuin wandel en daar het gezang van de nachtegalen geloof te horen en hoe ik op andere keren door het park van Twickel dwaal en mijn vertrek met schilderijen zie. Zelf kunnen we ons voorstellen hoe

gelukkig de verlangende schrijfster van deze woorden is geweest toen zij na dertien onafzienbaar lange maanden haar nichtjes op 23 september 1825 op Ruurlo in haar armen kon sluiten.

Aafke Brunt

Bronnen:

T. Coppens, *Marie Cornélie. Dagboek van haar reis naar het hof van Sint-Petersburg 1824 - 1825*, Amsterdam, 2003. De in het Frans geschreven brieven aan Agathe en Julie van Heeckeren van Kell bevinden zich in het Huisarchief Twickel onder inv.nr. 1382/4.

Duitse stolpen in de moestuin

Een paar jaar geleden tijdens een open dag van de moestuin trof ik in een van de hoeken in de buurt van de oude kassen stukken gebroken groen glas aan. Dit glas was afkomstig van het kasdek van de Vicotiaanse kas. Voor de moestuin van Twickel niet meer bruikbaar, hoorde ik van Hans Hondebrink. Maar voor mij wel! Mijn hobby is namelijk het ontwerpen en vervaardigen van glas in lood ramen. Ook restaureer ik oude glas-in-lood-ramen.

De nieuwe glasstolpen in de moestuin.

Dit glas kon ik mooi gebruiken voor een raam dat ik voor mijn dochter Jorieke aan het maken was. De stukken die ik in de moestuin had gevonden, wilde ik gebruiken als opvulglas rond mijn ontwerp van drie irisbloemen met bladgroen.

Van oude glas-in-lood-ramen is het lood in de loop der jaren meestal broos geworden en is daardoor niet meer te solderen. Ook zijn er vaak stukken glas defect of ontbreken. Deze oude glas-in-lood-ramen haal ik dan voorzichtig uit elkaar en reinig ze één voor één. Zonodig vul ik ontbrekend glas aan – mits nog verkrijgbaar – en dan zet ik het geheel als een grote puzzel weer in nieuw lood. De punten worden gesoldeerd en de naden weer waterdicht gekit, volgens een procédé dat al jaren oud is en nog steeds wordt toegepast. Omdat glas-in-lood-ramen nogal kwetsbaar zijn en niet die hoge isolatiewaarde bezitten die hedendaagse dubbele glazen hebben, verwerk ik deze oude ramen ook wel in isolerende beglazing, waarbij het glas in lood raam in het midden van de dubbele beglazing zit opgesloten.

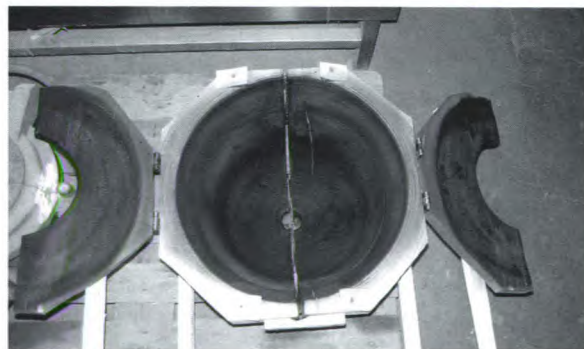
Handgemaakt glas

Vroeger werd het oorspronkelijke glas op de kassen met de hand gemaakt door glasblazers; vandaar dat dit glas niet overal dezelfde dikte heeft. Daardoor ontstaan er ver-

schillen in de kleuren groen. Ook zitten er luchtbelletjes opgesloten in het glas en zijn strepen zichtbaar, waardoor zich soms een vertekend beeld laat zien als men door het glas heen kijkt. Dit is kenmerkend voor hand gemaakt glas of glas dat in de beginperiode van de machinale vervaardiging van vlak glas is gemaakt.

Stolpen

Glazen stolpen werden vroeger wel gebruikt in de moestuin om in het vroege voorjaar sla onder te telen. Dit vertelde ik Hans en hij wist er nog een in de moestuin te staan. Omdat hij er wel meer wilden hebben, vroeg hij mij of ik

De mallen voor de stolpen voor Twickel.

nog een glasblazer kende die in staat zou zijn dergelijke glazen stolpen te vervaardigen. Niet direct, maar ik beloofde hem er naar uit te zullen kijken. Dat deed ik toen ik met vakantie in het oosten van Duitsland was. Verschillende glasblazerijen werden bezocht, maar niemand bleek in staat glazen stolpen met een diameter van ongeveer 45 cm en een hoogte van ca. 35 cm te blazen. Via via kreeg ik toen een adres van een fabriek in Derenburg. Ik moest een tekening sturen, het soort glas opgeven en aangeven hoe de afwerking moest zijn, hoorde ik. Maar eerst moest ik dit natuurlijk met Hans overleggen. Die was meteen enthousiast. En nadat het financiële plaatje rond was, kon ik de tekening aan de hand van de oude stop maken en die naar Duitsland sturen. De bestelling voor tien stolpen was onderweg!

Bezoek

Eind februari kwam er bericht uit Duitsland dat de stolpen gereed waren en dat deze konden worden opgehaald. Half maart vertrok ik samen met Hans Hondebrink met een bestelbus naar Derenburg om de stolpen op te halen. Op maandag 14 maart bezochten we de fabriek Glashutte Harzkristall in Derenburg. Met eigen ogen konden we zien hoe o.a. glazen vazen werden vervaardigd en we konden de hitte aan den lijve voelen van het vloeibare glas in de smeltoven.

Glas

Glas in haar meest primitieve vorm is waarschijnlijk zo oud als de aarde zelf. In de lava van vulkaanuitbarstingen op aarde treft men soms een stof aan die de eigenschappen van glas heeft. De oudste bekende glazen voorwerpen, glasparsels, die waarschijnlijk in de natuur zijn gevormd, of per toeval zijn ontstaan door verhitting van kwartskorreltjes in het zand, zijn in het nabije Oosten gevonden en dateren van 5000 jaar voor Christus. Het glasblazen is door het Romeinse Keizerrijk vanuit Syrië in Europa bekend geworden. De naam 'glas' is afkomstig van het Latijnse woord 'glesum'.

In het smeltproduct (glas) wordt altijd als grondstof zand (siliciumoxide SiO₂) gebruikt. Aan dit basisproduct kunnen vele stoffen worden toegevoegd, zoals soda, om het smeltpunt te verlagen en om aan het glas speciale eigenschappen mee te geven. De verhouding (samenstelling van grondstoffen) voor de vervaardiging van de glazen stolpen, om helder glas te krijgen met goede lichtdoorlatende eigenschappen, bestaat globaal uit 100 kg zand, 18 kg soda (of potas), 16 kg kalk (om het glas voldoende hard te maken) en verder enkele andere toevoegingen zoals borax en loodoxide. Tijdens de smeltfase in de glasoven, bij een temperatuur van tussen de 1300 tot 1500° Celsius, vermengen zich het silicium, het soda en de kalk tot vloeibaar glas. In Derenburg maakt men gebruik van een kuip- of bekkenoven. Deze glasoven bestaat uit een stenen ommanteling met branders aan weerszijden boven het smeltbad. De aardgasbranders branden beurtelings hun vlammen over de glasmassa en alleen de stralingswarmte van de vlammen geeft de benodigde warmte af aan het smeltproduct. De verbrandingsgassen worden afgevoerd door een kamer langs de stenen oven waarin hittebestendige stenen staan opgestapeld, die zo worden opgewarmd. De koude aangevoerde lucht wordt langs de hete stenen geleid, waardoor de lucht wordt voorverwarmd.

Als een 'broodje' in de oven.

Zwaar beroep

Het blazen van glas is een zwaar beroep vanwege het werken bij hoge temperaturen. Soms ook heeft men grote gewichten van een vloeibaar product aan de glaspijp die telkens moet worden gedraaid om te voorkomen dat de glasmassa van de blaaspijp vloeit.

In Derenburg werkt men met twee personen aan één ovenopening n.l. een glasblazer en een leerling of gezel die de glasblazer behulpzaam is bij het vormen van het vloeibare glas in de houten mal door het op het juiste moment openen en sluiten van deze mal. Deze mal, gemaakt van beukenhout en door en door nat gemaakt om te voorkomen dat de mal tijdens het contact met het vloeibare glas teveel inbrandt, zorgt voor de uiteindelijke vorm van de voor de moestuin van Twickel bestemde glazen stolpen. De knop aan de bovenzijde van de stolpen, is volgens Hans kenmerkend voor de stolpen zoals deze vroeger voorkwamen in de Noord-Europese landen. Deze knop is in één arbeidsgang mee geblazen en gegoten in de mal door een uitsparing aan de onderzijde.

Uitdaging

Het is de kunst van het glasblazen de juiste hoeveelheid glas uit de oven te halen; deze snel te blazen tot een ballon, om deze daarna te vormen in de mal. Nadat het geheel geblazen is en het vloeibare glas afkoelt en overgaat van een vloeibare naar een vaste vorm wordt het geheel van de blaaspijp gebroken door het glas plaatselijk sneller door middel van een gekoelde pen tegen het glas te houden en te laten "schrikken" met een korte stoot. Daarna moet het glas langzaam afkoelen om de spanning uit het glas te halen. Bij het te snel afkoelen zou het glas anders breken. Tot slot hebben de stolpen, nadat deze volledig afgekoeld zijn, nog een eindbewerking ondergaan door het vlak slijpen van de onderzijde. Voor de glasblazers was het vervaardigen van deze glazen stolpen een echte uitdaging, vanwege de grote afmetingen, het gewicht en de ronde knop aan de bovenzijde. Hans en ik zijn zeer tevreden met het resultaat en nu maar hopen dat de teelresultaten van de sla onder de stolpen in de moestuin van Twickel ook goed zijn.

Gijsbert Speekenbrink

Veldbiologisch project Bentelerheide

De Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (K.N.N.V.) afdeling Hengelo-Oldenzaal heeft in de jaren 2002 en 2003 een veldbiologisch onderzoek uitgevoerd op de Bentelerheide. Het eindrapport van dit inventarisatie-onderzoek naar de natuurwaarden van het gebied werd op 27 april j.l. aangeboden aan de Stichting Twickel, die eigenaar is van de Bentelerheide.

Groene Specht. Zo groot als een tamme duif. Hij heeft een groen verenpak, rood op zijn kop en een gele stuit.

De aanbidding, waarvan een flink aantal genodigden getuige was, ging gepaard met een toelichting op de werkwijze en de resultaten van het onderzoek. De aanwezigen waren zeer onder de indruk van de gedegenheid waarmee de onderzoekers te werk waren gegaan. Ook de resultaten mogen er zijn! Het betreft hier een voor ons land uniek stukje natuur. Zo werden er zestien soorten planten gevonden die op de rode lijst staan. Er komen 117 soorten paddestoelen voor, waarvan twaalf rode lijstsoorten. Mossen komen er in vijftig soorten voor, waaronder het zeer zeldzame Goudklauwtjesmos. De vogelstand bestaat uit vierenzeventig broedvogelsoorten, waarvan de Groene Specht en de Geelgors op de rode lijst voorkomen. Verder werden er drieëntwintig soorten dagvlinders aangetroffen, acht soorten dagactieve nachtvlinders, dertien

soorten libellen, negen soorten kevers en tevens sprinkhanen en wespensoorten. Ook komen de levendbarende hagedis voor en enkele kikkersoorten.

Dit oorspronkelijke natte heideterrein met zijn zandrug, waar de oude weg van Delden naar Neede overliep, heeft naast natuurwaarde ook een historische waarde in de vorm van een vloeiveidensysteem. De afwatering van het gebied is via de Drekkersstrang.

Het onderzoek heeft uiteindelijk geleid tot een groot aantal aanbevelingen, zowel voor de korte als voor de langere termijn. Deze betreffen onder meer het dempen van een sloot of het plaatsen van een stuw, het maaien en afvoeren van moerasvegetatie, het vrij maken van opslag, het uitbreiden van het moerasgebied en het plaggen van vergrasde delen. Ook dienen alle agrarische percelen extensief beheerd te worden, waarbij het maaisland tot grasland moet worden omgevormd.

Namens de Stichting Twickel namen de heren Roelofs, De Bruijn en Spijkerman de eerste exemplaren van het projectverslag in ontvangst. Uit hun toelichting bleek het belang van dit onderzoek voor een zo uniek stukje natuur op het landgoed Twickel.

Jan Hakstegen

Geelgors. Iets groter dan een mus. Hij heeft een hardgele kop, keel, borst en buik. Kastanje bruine stuit. Afbeeldingen overgenomen uit de 'Handige Wandelwaaier' van Kees Kervels

Vereniging Vrienden van Twickel

Boeren voor Natuur

Op woensdag 30 maart hield de Vereniging Vrienden van Twickel een informatieavond over het project Boeren voor Natuur. De heer D. Storm heette als voorzitter van de activiteitencommissie een zeventigtal leden en genodigden welkom. Als spreker fungeerde de heer H. Gierveld, adjunct-rentmeester van de stichting Twickel. Hij gaf een duidelijk overzicht van de problemen waar de kleinschalige landbouw op het landgoed mee te maken heeft. Tevens belichtte hij de wijze waarop Boeren voor Natuur daarop kan inspelen. Het geheel werd verduidelijkt met een beamerprojectie.

Enkele grote problemen voor de boeren op het landgoed vormen de stijgende productiekosten en de dalende opbrengsten als gevolg van de steeds toenemende regelgeving. Veel agrariërs waren dan ook al gedwongen met hun bedrijf te stoppen. Twickel bezit ongeveer 2000 ha. cultuurgrond, waarop nog vijfenvijftig landbouwbedrijven actief zijn met een gemiddelde bedrijfsgrootte van 35 ha. Vooral Azelo en Oele kennen kleinere bedrijven. De percelen bevatten veel houtopstand en

zijn zeer bewerkelijk. De stichting Twickel wil vasthouden aan grondgebonden landbouw en verbreding van diversiteit, waaronder ook groene diensten, stimuleren. Om die reden had de stichting al contact gehad met het Ministerie van Landbouw over deze zaken.

In 2002 hield de vereniging Vrienden van Twickel een symposium, waarin de problemen in de landbouw centraal stonden. Mede dank zij het daar aanwezige kamerlid mevrouw Annie Schreier en haar contacten met minister Veerman, is daaruit het pilotproject Boeren voor Natuur voortgekomen. De minister bracht in 2003 een bezoek aan het kasteel en zijn positieve benadering leidde uiteindelijk in januari 2005 tot de aanwijzing van een staatscommissie. In maart 2005 werd het plan, opgesteld door Alterra, aan de minister aangeboden. De pachters beoordeelden de plannen overwegend positief. Het plan maakt onderscheid in:

- Grootschalige, marktgerichte landbouwbedrijven (o.a. de Goormeen in Azelo).

- Landschapsgerichte landbouwbedrijven, die maximaal 10% van hun areaal uit de productie halen en aan de natuur teruggeven (o.a. Klein Altena in Beckum). De vergoeding voor deze bedrijven bedraagt € 1400 per ha. per jaar.
- Natuurgerichte landbouwbedrijven die geen mest, stro of voer meer aan- en afvoeren en geen chemicaliën gebruiken. Dit betreft vooral bedrijven met een hoge grondwaterstand. (o.a. schapenbedrijf Loninkwoner in Beckum). De vergoeding bedraagt hier € 1000 per ha. per jaar.

De plannen voor de zeven landschapsgerichte bedrijven en drie natuurgerichte bedrijven worden verder uitgewerkt. Totaal is door toezeggingen al vier miljoen euro subsidie beschikbaar. Een nog op te richten stichting gaat de financiën beheren. Daarmee kunnen contracten worden afgesloten en er zal een monitoring worden opgezet. Hopelijk kan bij het verdere promoten van de plannen steun worden verwacht van service-instellingen als Rotary en Lions.

Ook de Vereniging Vrienden van Twickel heeft haar medewerking toegezegd.

Jan Hakstegen

Zonovergoten Twickeldag

De traditionele Twickeldag werd dit jaar gehouden op zaterdag 23 april. De verwachtingsvolle 'Vrienden'staptten die ochtend om negen uur in de twee gereedstaande bussen voor een bezoek aan Bentlage, in een cultuurhistorische omgeving, in de schaduw van de stad Rheine. Bij aankomst in de ontvangstruimte van de "Saline" Gottesgabe werden we welkom geheten door de Nederlandse gids Jules Vleugels, een geboren en getogen Limburger, die al jaren in Rheine woont. Na gesnoten te hebben van koffie of thee met koek werden we in vijf groepen verdeeld.

Onder leiding van gidsen brachten twee groepen een bezoek aan de 'Saline'. De zoutwinning op deze plaats vindt zijn oorsprong in de vroege Middeleeuwen, toen de Kruisheren van het nabij gelegen klooster Bentlage het voor eigen gebruik wonen. Onder leiding van bouwmeester Conrad Schlaun en Reiger von Beust, een specialist op het gebied van de zoutwinning, werd de Saline in 1743 geheel gemoderniseerd en met een driehonderd meter lang gradeerwerk uitgebreid. De 'Saline' bleef tot 1952 in bedrijf. Het ensemble behoort nu tot het oudste technische culturele erfgoed van het preindustriële tijdperk in Westfalen.

Onder een stralende zon liepen drie groepen met begeleiding van een gids de cultuurroute. De wandeling ging door een bosrijk en zeer afwisselend natuurgebied dat zijn huidige vorm kreeg doordat de mens door de tijd heen een open oog had voor de natuur en zijn ecologische waarde. De ongerepteheid van het gebied is mede debet aan het feit dat de Kruisheren hier een klooster stichtten in 1437. Natuurlijk werd ook het museum van klooster Bentlage bezocht. De 'Vrienden' stonden hier oog in oog met de middeleeuwse devotie met als hoogtepunt de unieke relikwieschrijnen die dateren uit de tijd rond 1500.

Na deze, in twee uur opgedane cultuurhistorische informatie, zaten we met z'n allen in een lange rij aan houten tafels, die speciaal voor ons waren opgesteld in de kruisgang van het klooster, om te genieten van een bijzonder kloostermenu. Zij die niet aan de cultuurroute hadden deelgenomen, werden na de maaltijd in de gelegenheid gesteld om een bezoek te brengen aan het kloostermuseum.

Met koffie of thee in de kloostergang werd weer een geslaagde Twickeldag afgesloten. Met recht kunnen we de gidsen nazeggen: "Bentlage wordt een van de parels van hert Munsterland genoemd." Klokslag 5 uur 's middags arriveerden de bussen weer in het 'kwekwestadje.' Een ieder was het erover eens: "Het was een stralende en leerzame dag geweest. Met dank aan de weergoden."

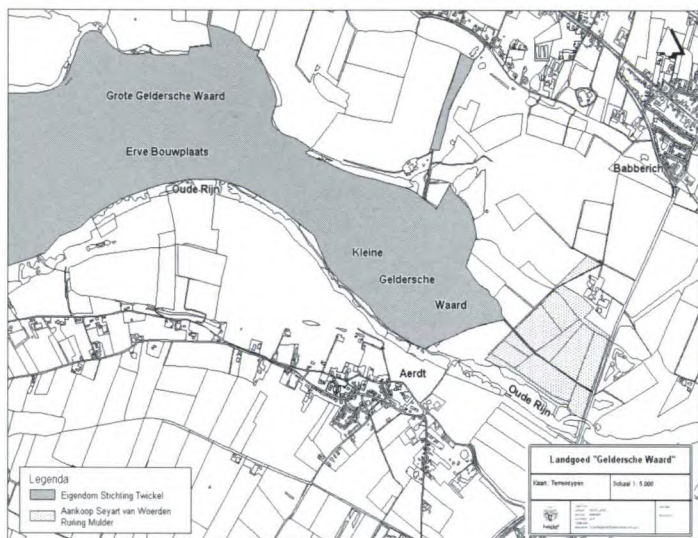
Met dank aan de weergoden."

Helmig Kleerebezem

Aankoop Gelderse Waard

Onlangs heeft de Stichting Twickel ongeveer 30 hectare landbouwgrond gekocht nabij Babberich. De aangekochte percelen liggen in de directe nabijheid van de Gelderse Waard, een 300 hectare groot gebied dat sinds meer dan 150 jaar tot de bezittingen van Twickel behoort. Het gebied is een voormalige uiterwaard langs de Oude Rijn, een afgesloten Rijn tak tussen Lobith en Arnhem. Het oostelijk gedeelte van de Gelderse Waard wordt op dit moment omgevormd door kleiwinning tot een natuurgebied. Het zuidelijk deel van de thans aangekochte percelen kunnen aan dit natuurgebied worden toegevoegd. Hierdoor ontstaat langs de Oude Rijn een brede natuurzone die thans al veel belangrijke broedvogels herbergt. Een voorbeeld hiervan is de roerdomp. Zie ook het bijgaande kaartje.

Convenant

Op 30 maart vond een bijzondere bijeenkomst plaats in het gemeentehuis van Borne. Burgemeester Brekelmans en voorzitter Krudop van de Stichting Twickel ondertekenden hier een convenant waarin afspraken zijn vastgelegd over verdere uitbreidingsplannen van Borne in westelijke richting. Hiermee is voor lange termijn duidelijkheid geschapen over tot waar de uitbreidingsplannen van Borne maximaal kunnen gaan. Bij deze zelfde bijeenkomst werd ook de koopovereenkomst getekend waarbij een perceel grond van Twickel werd overgedragen aan de regiopolitie Twente. Op dit perceel zal een trainingscentrum van de regiopolitie verrijzen. Inmiddels zijn de voorbereidende bouwwerkzaamheden inmiddels gestart.

Oproep

De Stichting Twickel is op zoek naar enthousiaste pachters die het mooie Twentse landschap naar waarde weten te schatten en het als een uitdaging zien hun bedrijf op het landgoed te vestigen.

Geïnteresseerden kunnen tot 14 dagen na het verschijnen van dit blad schriftelijk een informatiepakket opvragen bij de Stichting Twickel, Postbus 2, 7490 AA Delden, of per e-mail: secretariaat@twickel.org, onder vermelding van de naam van het bedrijf waarvoor u belangstelling heeft.

A.H. Schimmelpenninck

OPROEP

Ruimte voor nieuwe pachters

Op het landgoed Twickel komen 2 veehouderijbedrijven vrij:

Erve Luttikhuis

Melkveebedrijf met recent uitgebreide en gerenoveerde ligboxenstal voor 85 stuks melkvee.

Het bedrijf is 30 hectare groot

Erve Groot Avest

Rundveebedrijf met verouderde ligboxenstal die gerenoveerd moet worden.

Het bedrijf is 10 hectare groot.

Dit bedrijf is met name geschikt als nevenbedrijf, bijv. in combinatie met B + B.

Agenda

Actuele informatie is te vinden op de website: www.twickel.nl

20 juli

Op woensdagavond 20 juli a.s. gaan de hekken van de Kasteeltuinen van Twickel open. Evenals vorige jaren zal er muziek klinken over de vijverpartijen en dit jaar zijn er verschillende muziekgezelschappen uitgenodigd om te spelen voor het publiek, dat jaarlijks toestroomt met of zonder klapstoeltje.

De tuinen gaan al om 18.00 uur open voor de picknick en speciaal voor deze gelegenheid zijn er picknickdozen te bestellen bij de Landgoedwinkel.

De bestellingen moeten vóór zaterdag 16 juli zijn gedaan en betaald.

De luistergasten zijn welkom vanaf 19.00 uur. Bij slechtweer klinkt er muziek in de Paardenschuur en wordt er gepicknickt in de Oranjerie.

20 augustus

Op zaterdag 20 augustus vindt de opening plaats van de rozentuin in het kasteelpark van Twickel. De rozentuin waar vroeger in de tijd van de barones wel 200 verschillende soorten rozen bloeiden is dit jaar in ere hersteld. Er is een jaar lang gewerkt aan het verbeteren van de grond, het maken van een plan en de uitvoer daarvan.

In samenwerking met kwekerij 'de Border' is het assortiment rozen gekozen. De groep vrijwilligers van de moestuin van Twickel heeft zich ontfermd over het extra onderhoud van deze geurende tuin.

Om dit bijzondere moment te vieren bieden kwekerij 'de Border' en de Stichting Twickel hun bezoekers een korting aan op het assortiment van de Border en de entree van de Kasteeltuinen. Bezoekers van de kasteeltuinen krijgen op de dag van hun bezoek 10% korting bij de kwekerij en klanten van de Border betalen € 3,- i.p.v. € 4,- op de dag van hun aankopen voor de toegang tot Kasteeltuinen en Park van Twickel.

Bezoekadres: Twickelerlaan 7, Ambt Delden t.o. de parkeerplaats.
Informatie: 074-37611020,
info@twickel.nl of op de website www.twickel.nl.

28 augustus

's Middags wordt weer de traditionele fietstocht gehouden rond Delden. De leden ontvangen nog nader bericht. Verdere informatie is ook te vinden op de website: www.vriendenvantwickel.nl.

16 september

Kasteeldag met bezoek aan het kasteel en de tuinen van Twickel.

Bezoekadres: Twickelerlaan 7, Ambt Delden t.o. de parkeerplaats.
Informatie: 074-37611020,

Een landgoedproduct van Twickel

Het Nagelholt van Erve Nijhuis

In het Twickelblad van 2004, nr. 2 heeft een artikel van Geesje Kuit gestaan over Johan Harink van Erve Nijhuis en zijn bedrijf met Twentslandvlees. Er stond toen helaas niet bij vermeld dat hij als pachter van Twickel zijn producten met veel succes in de landgoedwinkel verkoopt. Zelf heeft hij al gezorgd voor een boekje met veel recepten van het Twentse landvlees, maar wij hebben er uit eigen ervaring nog enkele toevoegingen bij voor het speciale Nagelholt.

Nagholt is aan de lucht gedroogd rundvlees van de 'muis' in flinter dunne plakjes gesneden.

- Als borrelhapje is het Nagelholt al heel verrassend als het eenvoudig op een dun melba toastje met boter wordt gelegd. Iedereen vraagt dan onmiddellijk naar de herkomst van het plakje vlees omdat de smaak uitgesproken bijzonder is.
- Een andere mogelijkheid is om wat verse kaas (geiten/schape/koeien) te rollen in een plakje Nagelholt, waarbij beide smaken tot hun recht komen.
- En als derde wil ik graag nog een andere toepassing noemen namelijk om het Nagelholt te gebruiken als carpaccio.

Maak het pakje Nagelholt 10 minuten van te voren open, dan zijn de plakjes makkelijk van elkaar te halen, verdeel de plakjes over de borden, maak een dressing van bijvoorbeeld notenolie en wijnazijn met wat marmelade, rooster pijnboompitten en strooi die erover en geef er dun geroosterd brood bij.

- En tot slot een recept van Johan Harink zelf: 'Niejemoeds'n Naegelholt.' (salade met rucola en Naegelholt)

Ingredienten:

Voor de sla:

- Rucola
- Dun gesneden Naegelholt
- Geschaafde parmezaanse kaas

Voor de dressing:

- Frambozen
- Walnotenolie

Garnering

- zongedroogde tomaten
- pijnboompitten

Bouw de salade op met de rucola en de spippers Naegelholt. Voeg de dressing toe en maak het geheel af met de zongedroogde tomaten en de pijnboompitten.

Genoeg inspiratie om het 'Nagholt' een keer te gaan proberen!

Jet Schadd

Tijdens zijn studie rechten te Utrecht werd Rodolphe baron van Heeckeren van Wassenaer in 1881 gevraagd de hoofdrol te spelen tijdens het 493e lustrum van de Hogeschool. Het thema van dat lustrum was: de intocht in 1578 van aartshertog Matthias van Oostenrijk als landvoogd in Brussel. Rodolphe gaf opdracht aan de goudsmid Begeer om het harnas van de aartshertog te kopiëren. Voor een getrouwe kopie spoedde Begeer zich naar Wenen om ter plekke van het daar bewaarde harnas van de landvoogd tekeningen en een gipsafgietsel te maken teneinde een verguld harnas te smeden voor de baron van Twickel. Als 'Ridder'sporen zijn o.a. paard en harnas in de oranjerie te bewonderen tijdens de zomermaanden en de speciale openstellingen (zie aankondiging in blad).